

KS. RYSZARD KAMIŃSKI
Lublin

DUSZPASTERSTWO PONADPARAFIALNE

Działalność Kościoła zmierza do uświęcenia i zbawienia ludzi. Realizuje się ona w zakresie instytucjonalnym i pozainstytucjonalnym. Oba te wymiary działalności są ze sobą ściśle związane i warunkują się wzajemnie. Od rozwoju działalności Kościoła w obu tych zakresach zależy sukces globalny, którym jest powszechne zakorzenienie w Chrystusie.

Duża część oddziaływania Kościoła dokonuje się pozainstytucjonalnie w świecie przez świadectwo wiary, modlitwy i życia chrześcijańskiego oraz posługiwanie braciom w miłości w świecie, zwłaszcza w zakładzie pracy, miejscu rozrywki, w rodzinie, w życiu gospodarczym, politycznym i kulturalnym. Działalność instytucjonalna Kościoła powinna inspirować aktywność ludu Bożego w świecie i poprzez świat. Od skuteczności tego oddziaływania zależy przekazywanie depozytu wiary i utwierdzanie zasad chrześcijańskiego życia w świecie, w rodzinie, w miejscu pracy i rozrywki, w polityce, gospodarce, kulturze itd.¹

Dotychczasowa działalność duszpasterska Kościoła w Polsce koncentrowała się przede wszystkim na poziomie parafialnym. W okresie PRL ze względu na ograniczenia wolności Kościoła było to koniecznością. Jednakże parafie nie wyczerpują wszystkich możliwości urzeczywistniania się Kościoła. W sytuacji demokracji i pluralizmu duszpasterstwo musi wyjść w większym niż dotąd stopniu poza ramy terytorialne parafii. Przechowywane jeszcze przez niektórych duszpasterzy zadowolenie z koncepcji duszpasterstwa realizowanego w okresie PRL jest niezasadne w społeczeństwie pluralistycznym. Obecnie w warunkach wolności religijnej parafia nie może być jedyną przestrzenią

¹ H. Ż o c h o w s k i, *Parafia wobec przemian współczesnych*, w: *Powołanie człowieka*, t. VI: *W służbie ludowi Bożemu*, red. bp B. Bejze, Poznań-Warszawa 1983, s. 375-376.

realizowania duszpasterstwa. W realizacji zbawczego posłannictwa Kościoła na odcinku parafialnym wyrastają dzisiaj zadania i trudności, których nie sposób rozwiązać w ramach jednej tylko parafii. Chodzi tutaj zwłaszcza o formy duszpasterstwa specjalistycznego, pracę społeczną i charytatywną, planowanie duszpasterskie, informację i reklamę, apostolat pracy i czasu wolnego. Izolowanie się parafii w obecnej rzeczywistości oznaczałoby utratę kontaktu z rzeczywistością i nierozwiązywanie pilnych problemów pastoralnych. Pluralizm i specjalizacja dzisiejszego życia, pęknięcie podstawowych struktur i wzorów myślenia i zachowania ludzi wymaga odpowiednich środków poznania i działania, nowych struktur pastoralnych i nowych metod i form działania². Konieczne jest dowartościowanie duszpasterstwa ponadparafialnego i otwarcie się parafii na ponadparafialne zadania i posługi.

Przestrzenią dla realizacji duszpasterstwa ponadparafialnego jest dekanat i diecezja. W wielu krajach ważną rolę pastoralną pełnią struktury łącznikowe zarówno na szczeblu niższym, między parafią i dekanatem (związek kilku parafii), jak i na szczeblu średnim, między dekanatem i diecezją (rejony pastoralne). Także duszpasterstwo dużych miast musi zestroić się z pluralistyczną społecznością tego miasta. Pastoraliści okresu posoborowego wskazują na potrzebę dowartościowania Kościoła w dużym mieście jako ogniwie pośrednim między diecezją a dekanatami i parafiami³

1. DUSZPASTERSKIE ZNACZENIE DEKANATU

Racją istnienia diecezji i funkcjonujących w niej parafii jest realizacja zbawczego posłannictwa Kościoła, polegająca w swojej istocie na budowaniu wspólnoty. Zarówno Kościół diecezjalny, jak i wspólnota parafialna w realizowaniu tego celu są ku sobie skierowane i od siebie uzależnione. Diecezja stanowi podstawę, na której rozwija się aktywność duszpasterska parafii. Z kolei parafia jest miejscem spotkania posłannictwa Kościoła z wiarą jednostek i grup wiernych. W osiągnięciu tych celów powinien przychodzić z pomocą dekanat, stanowiący ważne ogniwo w organizacji Kościoła diecezjalnego⁴.

² F. H o u t a r t, W. G o d i j n, *Duszpasterstwo całościowe i planowanie duszpasterskie*, „Concilium”, 1965-1966, nr 1-10, s. 167.

³ A. J a n s e n, *Die Kirche in der Grossstadt. Überlegungen zu Organisations und Strukturfragen*, Freiburg-Basel-Wien 1969, s. 41-138.

⁴ Zob. R. K a m i ń s k i, *Parafia w diecezji i Kościele Powszechnym*, RTK 30(1983), z. 6, s. 114; S. G r z e c h o w i a k, *Miejsce oraz zadania dekanatu i dziekana w realizacji*

Instytucję dekanatu i urzędu dziekana stworzyła potrzeba dobrego zorganizowania opieki duszpasterskiej, jaką z natury swego stanowiska powinien otaczać biskup diecezjalny podległe mu duchowieństwo i wiernych. W historii Kościoła występowały różne instytucje i urzędy, które wspomagały biskupa (zamieszkałego zwykle w większym mieście) w realizacji duszpasterstwa w terenie. Pierwszymi ze wspomnianych współpracowników biskupa diecezjalnego byli tzw. biskupi wiejscy *choreiepiskopi*, w których wielu autorów widzi początek nie tylko biskupów koadiutorów i pomocniczych, ale także dziekanów⁵ Do pomocników biskupa, których ze względu na charakter spełnianych czynności można także zaliczyć do poprzedników dzisiejszych dziekanów, należą „wizytatorzy”⁶. Kolejnym urzędem kościelnym, związanym z instytucją dekanatu, był archidiakoniat, kierowany przez archidiakona zamieszkałego przy kościele katedralnym lub metropolitalnym⁷ Od połowy VI wieku obok archidiakona miejskiego, rezydującego przy katedrze biskupiej, występują archidiakoni okręgowi, sprawujący zleczone im funkcje w wyznaczonych częściach diecezji⁸. Do ponadparafialnych współpracowników biskupa diecezjalnego należeli także archiprezbiterzy wiejscy, rezydujący w większych ośrodkach poza miastem biskupim. Mieli oni nadzór nad duszpasterzami sąsiednich kościołów, wizytowali podległe świątynie, zwoływali zebrania duchownych

działa zbawczego w Kościele diecezjalnym, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne”, 16(1974), nr 11-12, s. 370.

⁵ M. P r z y b y ł k o, *Urząd dziekana w przekroju historycznym*, „Prawo Kanoniczne”, 3(1960), nr 3-4, s. 195-272; 5(1962), nr 1-2, s. 77-138 – 3(1960), s. 204-218.

⁶ Kiedy urząd biskupów wiejskich „choreiepiskopi” zaczął chylić się ku upadkowi, Synod w Laodycei w IV wieku zarządził, aby w miejsce „chorepiskopów” biskupi diecezjalni ustanowili „wizytatorów” Zob. P r z y b y ł k o, dz. cyt., s. 216-217.

⁷ Archidiakoni wywodzili się z grona diakonów. W okresie przednicejskim nawet w dużych miastach zwykle było ich siedmiu. W późniejszym czasie ich liczba nie była ściśle określona. Jeden z diakonów, zamieszkały przy kościele katedralnym lub metropolitalnym już w połowie II wieku był uważany za przełożonego pozostałych diakonów. Początkowo miał tytuł „diakona biskupiego”, a od końca IV wieku „archidiakona” Archidiakon do końca VIII wieku nie mógł być prezbiterem. Mimo to urząd archidiakona był bardzo zaszczytny, wyposażony w duży zakres władzy i wpływ na życie diecezji, przez co przewyższał godność kapłańską. Zob. P r z y b y ł k o, dz. cyt., s. 219-220; T. S i l n i c k i, *Organizacja archidiakonatu w Polsce*, Lwów 1927.

⁸ Zjawisko to stało się powszechne w IX wieku we Francji, w X-XI wieku w Niemczech, w XI-XII wieku w Anglii i w XII-XIII wieku w Polsce. W niektórych krajach, np. w Italii, szczupłość granic diecezji nie pozwalała na tworzenie nowych okręgów archidiakońskich. Zob. P r z y b y ł k o, dz. cyt., s. 226.

i zdawali relacje biskupowi lub archiprezbiterowi. Byli przedstawicielami władzy diecezjalnej dla duchownych im podległych⁹

Kolebką instytucji dekanatu było w IX wieku państwo Franków. Gdy powstały tam liczne kościoły parafialne, wyłoniła się potrzeba stworzenia nad nimi odpowiedniego organu kontrolnego, gdyż dotychczasowa organizacja nie zaradzała potrzebom. Władzy diecezji nie mogli przyjść z pomocą biskupi wiejscy (choreiepiskopi), gdyż ci tracili w owym czasie na znaczeniu, archidiaconi okręgowi jeszcze w tym czasie się nie upowszechnili, zaś istniejący archiprezbiterzy wiejscy byli pozbawieni skutecznych pełnomocnictw. Piętrzące się trudności Kościoła rozwiązał, powołując do życia instytucję archiprezbiterów, zwanych dziekanami. Stali oni na czele niewielkiej liczby parafii i stanowili element kontrolny i pośredniczący pomiędzy podległym duchowieństwem a biskupem i jego archidiaconem¹⁰

Zakres władzy dziekanów, który do XIII wieku ciągle wzrastał, obejmował prawo do wizytacji podległych sobie kościołów i kaplic oraz pracującego tam duchowieństwa i z jej wyniku składanie sprawozdania biskupowi, zwoływanie co miesiąc zebrań duchowieństwa oraz powiadamianie władzy diecezjalnej o wszystkim, co może ją interesować z życia dekanatu¹¹.

Reformą instytucji dekanalnej i urzędu dziekańskiego zajął się po Soborze Trydenckim św. Karol Boromeusz, arcybiskup Mediolanu i w ślad za nim kolejno podlegli mu biskupi, wprowadzający w życie reformę trydencką¹². W jej świetle dziekani otrzymali nazwę *vicarii foranei*¹³, a ich zadaniem było wspomaganie biskupa w sprawowaniu przez niego skutecznych rządów w diecezji¹⁴.

Koncepcja wikariuszów foralnych sprawdziła się w praktyce i ze względu na swoje zalety upowszechniła się szeroko w Kościele. Także liczne synody

⁹ E. S z t a f r o w s k i, *Ponadparafialni współpracownicy biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne”, 35(1992), nr 3-4, s. 26-27.

¹⁰ P r z y b y ł k o, dz. cyt., 5(1962), nr 1-2, s. 95-96.

¹¹ Tamże, s. 101-102.

¹² Tamże, s. 110-111.

¹³ Nazwa „vicarius foraneus” pojawiła się już w IX wieku obok „decani rurales” i „comisarii episcopales” Termin „vicarius foraneus” oznacza wikariusza zewnętrznego, albo wikariusza rejonowego lub okręgowego. Zob. S z t a f r o w s k i, dz. cyt., s. 30.

¹⁴ Ważnym zadaniem dziekana było zwoływanie co miesiąc zebrania wszystkich kapłanów trudniących się duszpasterstwem na terenie dekanatu, z zachowaniem odpowiedniego porządku przebiegu tego zebrania. Ponadto dziekani mieli obowiązek nawiedzenia biskupa i składania relacji o znamiennych przypadkach, które wydarzyły się w dekanacie. Zob. P r z y b y ł k o, dz. cyt., 5(1962), nr 1-2, s. 110-111.

polskie z XVI i XVII wieku zajmowały się restauracją urzędu dziekańskiego¹⁵. Z upływem czasu instytucja dekanatu i wikariuszy foralnych zastąpiła całkowicie dawnych archiprezbiterów wiejskich, czyli dziekanów w przedtrydenckim znaczeniu¹⁶.

Według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku dekanat był wydzieloną częścią diecezji w celu łatwiejszego administrowania diecezją przez biskupa. Dziekan, zwany wikariuszem foralnym, był urzędnikiem biskupim o zadaniach przede wszystkim administracyjnych. Jeśli w tych zadaniach widziano elementy duszpasterskie, to na pewno nie były one eksponowane przez prawodawcę¹⁷.

Soborowa odnowa życia kościelnego objęła również instytucję dekanatu i urząd dziekana. Składają się na nią nie tylko bezpośrednie zarządzenia Soboru Watykańskiego II, lecz także prawodawstwo posoborowe natchnione duchem Vaticanum II¹⁸. Wyeksponowanie przez ostatni Sobór dobra dusz i zasad zbawczych człowieka jako najważniejszego zadania Kościoła spowodowało, że odnowione prawo kanoniczne, mówiąc o roli dekanatu i dziekana na pierwszym miejscu wylicza „popieranie i koordynowanie w ramach dekanatu wspólnej działalności pasterskiej” (kan. 555 § 1). Powyższym postanowieniem Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku dokonał zasadniczego zwrotu w patrzeniu na dekanat i jego działalność. Poprzedni Kodeks Prawa Kanonicznego (z 1917 roku) akcentował w działalności dziekana „czuwanie i kontrolę” (kan. 447-448).

Według obowiązującego obecnie Kodeksu Prawa Kanonicznego nadrzędny cel przedsięwzięć w dekanacie powinien być ten sam co w diecezji i w parafii. Jest nim budowanie wspólnoty Kościoła, czyli realizacja zbawczego posłannictwa. W takim kontekście rola dziekana, stojącego na czele dekanatu (kan. 553 § 1), jest ujęta w relacji do celu pastoralnego. Jego posługa musi być przeniknięta duchem duszpasterskim, co powinno objąć także wykonywanie czynności administracyjnych. Te ostatnie powinny być włączone w duszpasterstwo, a służąc duszpasterstwu będą zasadne i potrzebne. Funkcja dzieka-

¹⁵ Tamże, s. 131-136.

¹⁶ Instytucja wikariuszy foralnych, od XVI wieku do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku, nie miała ustalonych praw i obowiązków, lecz była godnością, całkowicie uzależnioną od biskupa i przez niego obdarzoną w niektóre uprawnienia dla sprawniejszego kierowania diecezją. P r z y b y ł k o, dz. cyt., s. 372.

¹⁷ G r z e c h o w i a k, dz. cyt., s. 372.

¹⁸ J. R y b c z y k, *Pozycja dziekana w świetle przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego i prawodawstwa kościelnego po II Soborze Watykańskim*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 57(1971), nr 1, s. 30-31; S z t a f r o w s k i, dz. cyt., s. 33-35.

na w dekanacie, jak każde posługiwanie w Kościele, powinna mieć charakter służebny¹⁹

Dziekan stojący na czele dekanatu powinien „popierać działalność duszpasterską w dekanacie” (kan. 555 § 1), co oznacza, że do jego zadań należy inicjowanie, promowanie i rozwijanie dobrych pomysłów, metod, form i inicjatyw duszpasterskich. Włączanie się poszczególnych parafii oraz osób odpowiedzialnych za poszczególne działy duszpasterskie powinno prowadzić do realizacji pastoralnych celów dekanatu. Stąd z „popieraniem” musi łączyć się „koordynowanie” przez dziekana działalności duszpasterskiej w dekanacie. W dekanacie oprócz dziekana pełnią także funkcje: wicedziekan, ojciec duchowy, wizytatorzy religii i referenci dekanalni. Chociaż ich działalność podlega referatom i wydziałom kurii biskupiej, to jednak powinna ona być też koordynowana w ramach dekanatu przez dziekana.

Dziekan powinien wspierać wspólną działalność duszpasterską w dekanacie. Zwłaszcza w społeczeństwie pluralistycznym jest wiele sytuacji wymagających takiego działania. Można tutaj wymienić chociażby organizowanie w wielu dekanatach polskich spowiedzi rekolekcyjnej w wielkim poście i w adwencie siłami dekanatu oraz przygotowanie narzeczonych do zawarcia sakramentu małżeństwa. Na większą współpracę i koordynację w ramach dekanatu czeka jeszcze wiele form duszpasterstwa specjalnego i specjalistycznego. Mogą one być realizowane z większym pożytkiem, a mniejszym nakładem sił i środków materialnych dla poszczególnych parafii²⁰.

Troską dziekana powinno być budowanie wspólnoty kapłańskiej w dekanacie. Musi on to czynić w przekonaniu, że „żaden prezbiter nie może oddzielnie i jako jednostka wystarczająco wypełnić swojej misji, lecz tylko wspólnymi siłami z innymi prezbiterami pod przewodnictwem tych, którzy stoją na czele Kościoła” (DK 7). To budowanie wspólnoty musi mieć fundament w atmosferze przyjaźni w dekanalnym zespole kapłańskim. Zespół składający się z ludzi darzących się wzajemnie zaufaniem, sympatią i szacunkiem ma szansę odnosić sukcesy pastoralne. Budowanie wspólnoty kapłańskiej w dekanacie powinno opierać się na wskazanej przez Sobór Watykański II podstawie nadprzyrodzonej (zob. KK 28)²¹.

¹⁹ S z t a f r o w s k i, dz. cyt., s. 43-44; zob. B. L a m b e r t, *Nowy typ biskupa*, w: *Nowy obraz Kościoła*, red. B. Lambert, Warszawa 1969, s. 101-102.

²⁰ S z t a f r o w s k i, dz. cyt., s. 44; H. A x t m a n n, *Das Dekanat als geistlicher Lebensraum*, LS 32(1981), H. 4, s. 149-150.

²¹ G r z e c h o w i a k, dz. cyt., s. 380; R. K a m i ń s k i, *Wspólnotowość życia prezbiterium parafialnego*, w: *Powołanie człowieka*, t. IV: *W służbie Ludowi Bożemu*, red. bp B.

2. DUSZPASTERSTWO W DUŻYM MIEŚCIE

Jednym z najważniejszych czynników przemian w dzisiejszym świecie jest stale postępująca urbanizacja. Na całym świecie w ostatnich kilku dziesiątkach lat odnotowuje się ogromny rozrost miast i powiększanie liczby ich mieszkańców. Wraz z rozwojem urbanizacji nasila się tendencja do różnicowania miast pod względem liczby mieszkańców. Wyróżnia się więc miasta małe, średnie i wielkie. Z kolei to pociąga za sobą następstwa o społecznym znaczeniu. W zależności od wielkości i typu średniego miasta zbliża się ono do ludności małomiejskiej albo ciąży w kierunku wielkomiejskiej zbiorowości. Ten podział ma także odbicie w świadomości społecznej. Społeczność wielkomiejska stanowi w niej jakby wyższą kategorię społeczną, daje wyższy wymiar życia kulturowego i społecznego, czego nie mogą dać małomiejskie społeczności. Zmusza to także do specjalnego traktowania dużych miast na płaszczyźnie pastoralnej²².

Duszpasterstwo w środowisku wielkomiejskim musi wyzwolić się od dawnych schematów i przyzwyczajzeń, aby zestroić się z pluralistyczną społecznością wielkiego miasta. Potrzeba odnowy duszpasterstwa ukazuje się wyraźniej niż w innych środowiskach. Dokonują się tu bowiem najbardziej ze wszystkich środowisk społecznych przemiany religijności i słabnie więź z Kościołem i parafią. Wymaga to priorytetowego traktowania przez strategów i praktyków duszpasterstwa²³.

Obecnie podstawowymi strukturami duszpasterstwa w dużym mieście są: diecezja, dekanaty i parafie. Diecezja i dekanaty mają udział w realizacji inicjatyw pastoralnych w dużym mieście przez wydawanie zarządzeń dotyczących duszpasterstwa. Odpowiedzialność za bezpośrednią realizację duszpasterstwa spada na parafie. W sytuacji rosnących potrzeb i oczekiwań pastoralnych parafie dużych miast, działające niejednokrotnie w odosobnieniu i bez współpracy z innymi parafiami, nie są w stanie udźwignąć ciężającej na nich odpowiedzialności pastoralnej. Duszpasterze parafialni w wielkim mieście często

Bejze, Poznań–Warszawa 1983, s. 679-688.

²² E. G o l o m b, *Organisation und Gedanke der Stadtkirche*, w: *Kirche in der Stadt*, Bd II, hrsg vom Österreichischen Seelsorgeinstitut, Wien–Freiburg–Basel 1968, s. 15-31; A. J a n s e n, *Die Kirche in der Grossstadt. Überlegungen zu Organisations und Strukturfragen der Kirche in der industriellen Grossstadt*, Freiburg–Basel–Wien 1969, s. 89-92.

²³ W. P i w o w a r s k i, *Problemy duszpasterskie w strefie urbanizacji*, „Przegląd Powszechny”, 1982, nr 3, s. 27-36; R. K a m i ń s k i, *Działalność duszpasterska w dużym mieście*, „Roczniki Teologiczne”, 43(1996), z. 6, s. 179.

są przeciążeni pracą i dlatego nie są w stanie rozwijać szerszej działalności. Poczucie sąsiedztwa zostało w dużych aglomeracjach bardzo zredukowane albo w ogóle zanikło. W takiej sytuacji poszczególne parafie miejskie ze względu na ich małe terytorium oraz ograniczony zasięg oddziaływania nie mogą zaspokoić potrzeb religijnych mieszkańców. Niektóre z tych potrzeb powinny i mogą być zaspokojone w kontekście całego miasta. Chodzi tutaj nie tylko o koordynację działalności poszczególnych parafii, ale o inicjatywy pastoralne o ponadparafialnym i ponaddekanalnym wymiarze, które muszą być przez „Kościół miejski” jako całość wykonane.

W dużym mieście występuje zapotrzebowanie na duszpasterstwo zespołowe, z którym związany jest wzrost efektywności pastoralnej oraz oszczędność czasu i energii tych, którzy stanowią podmiot duszpasterstwa. Propozycja ta jest zgodna z wytycznymi Episkopatu zawartymi w *Dyrektorium Apostolstwa Świeckich* z 1970 roku. Dokument ten orzeka: „W większych miastach, na których terenie pracuje wiele parafii, ordynariusz na wniosek zainteresowanych proboszczów może powołać radę międzyparafialną w celu inicjowania i koordynowania prac apostolskich obejmujących swoim zasięgiem całe miasto” (DAS 83). Realizacja tej zasady wymaga specjalizacji duszpasterzy miejskich w celu wzajemnego uzupełnienia i współpracy. Potrzebni są prezbiterzy wyspecjalizowani do prowadzenia różnych odcinków pracy duszpasterskiej. Takie podejście daje szansę skutecznego rozwiązywania problemu ewangelizacji w skali całego miasta z proporcjonalnym do potrzeb rozłożeniem akcentów pastoralnych na poszczególne sektory miejskie²⁴.

W dużym mieście występuje wiele problemów, które wymagają rozwiązania przez aktywne jej członków nie tyle w ramach parafii czy dekanatu, ile w ramach całego miasta przez wszystkich ludzi dobrej woli. Mogą to być problemy życia codziennego zaniedbane przez instytucje społeczne i państwowe, różne formy przemocy i niesprawiedliwości, niedomogi rodziny, plagi społeczne itd. Ze względu na szeroki zakres tych spraw „Kościół miejski” jako całość powinien włączyć się do ich rozwiązywania. Inicjatywy tego typu i otwartość na środowisko mogą przyczynić się do aktywizacji laikatu w mieście.

Celem odnowy duszpasterstwa w dużym mieście powinno być zintegrowanie rozmaitych elementów systemu opieki duszpasterskiej z systemem miejskim. W tej odnowie parafia powinna przekształcać się w część składową globalnego systemu opieki duszpasterskiej. Nowoczesne duże miasto stawia

²⁴ J. M i k o ł a j e c, *Organizacja duszpasterstwa w mieście*, HD 49(1990), nr 1-2, s. 83.

zbyt wielkie wymagania jak na możliwości rozproszonych parafii i dekanatów miejskich. Niektóre zadania mieszczą się w możliwościach „Kościoła miejskiego” Dlatego „Kościół miejski” musi zająć się problemami pastoralnymi całego miasta i realizować te zadania, których parafie i dekanaty same nie są w stanie wypełnić. Istnieje potrzeba dowartościowania „Kościoła miejskiego” jako ogniwa pośredniego między diecezją a dekanatami i parafiami w mieście, koordynującego pracę duszpasterską. Celem „Kościoła miejskiego” jako całości jest także realizacja zadań ponadparafialnych i ponaddekanalnych, które z lepszym skutkiem mogą być wykonane w ramach całego miasta. Są to przede wszystkim formy duszpasterstwa specjalnego i specjalistycznego. Tak rozumiana rola „Kościoła miejskiego” wymaga zwierzchnika kościelnego, który byłby odpowiedzialny za duszpasterstwo całego miasta i koordynował podejmowane inicjatywy duszpasterskie. Powinien on konsultować się z władzą diecezjalną, z dziekanami i proboszczami i wraz z nimi podejmować decyzje pastoralne dla całego miasta²⁵

Ważną rolę w duszpasterstwie ma też do spełnienia „Kościół centralny”, usytuowany w śródmieściu. Powinien on być religijnym centrum całego miasta, zwornikiem katolicyzmu w dużym mieście, symbolem i oparciem pastoralnym dla wszystkich, którzy potrzebują posługi religijnej. Duszpasterstwo specjalne i specjalistyczne, realizowane w dużym mieście, powinno ogniskować się przy „Kościele centralnym”, znajdując tam swój ośrodek koordynacji i kierowania. Także dla ludności napływowej „Kościół centralny” powinien być oparciem i łącznikiem ułatwiającym wejście do parafii nowego zamieszkania²⁶.

3. ROLA DIECEZJI W ROZWOJU DUSZPASTERSTWA PONADPARAFIALNEGO

Diecezja jest nie tylko okręgiem administracyjnym i częścią powszechnego Kościoła, ale jest także reprezentacją Kościoła, konkretnym jego uobecnieniem (zob. DB 11, 22) i jako część przedstawia całość. Stanowi ona najwyższe urzeczywistnienie i najbardziej intensywną obecność Kościoła. Tutaj Koś-

²⁵ J a n s e n, dz. cyt., s. 50-73 i 118; G o l o m b, *Organisation und Gedenke*, s. 15-41.

²⁶ E. G o l o m b, *Teoretyczne rozważania nad modelem działalności duszpasterskiej w mieście*, w: *Ludzie – wiara – Kościół. Analizy socjologiczne*, red. B. Cywiński, Warszawa 1966, s. 329-332; M i k o ł a j e c, dz. cyt., s. 82-83.

ciół urzeczywistnia się w pełni, co w dekanacie lub parafii jest niemożliwe²⁷

Każda diecezja ma swoją specyfikę i odrębny charakter. Ta odrębność opiera się na odrębności władzy biskupiej, na specyficznej religijności diecezjan oraz na różnych charyzmatkach. Nie może ona stanowić zagrożenia dla jedności Kościoła. Kościół broni się przed całkowitym ujednoczeniem, ale równocześnie przed takim pluralizmem, który rozrywałby jedność wiary. Po między skrajnym ujednoczeniem, prowadzącym do martwoty, a przesadnym pluralizmem, prowadzącym do anarchii, istnieje szeroki obszar dla działalności diecezji i organizmów pastoralnych w diecezji.

Celem, ku któremu zmierza działalność diecezji, jest duszpasterstwo. Odnosi się to do działalności biskupa, kurii diecezjalnej oraz poszczególnych jej wydziałów i referatów. W szczególności jednak skierowana jest ku temu aktywność referatu duszpasterskiego. Odgrywa on kluczową rolę w organizowaniu duszpasterstwa diecezji. Do jego zadań należy pobudzanie inicjatywy duszpasterzy na poszczególnych odcinkach pracy pastoralnej, a także realizacja ponadparafialnych przedsięwzięć duszpasterskich. Struktura organizacyjna referatu duszpasterskiego w diecezji powinna być dostosowana do bieżących, a także przyszłych potrzeb pastoralnych diecezji. Do tych ostatnich należy ciągle wzrost znaczenia duszpasterstwa ponadparafialnego. Funkcjonujące w ramach kurii diecezjalnej referaty i komisje powinny odpowiadać poszczególnym odcinkom pracy duszpasterskiej oraz ważnym problemom życia kościelnego w diecezji. Zapotrzebowanie na rozwój duszpasterstwa ponadparafialnego powinno mieć wpływ na strukturę referatu duszpasterskiego. Przeorganizowanie formalne referatu duszpasterstwa byłoby tylko tworzeniem martwych tworów pseudospołecznych, które nie mają wpływu na życie wspólnoty diecezjalnej.

Według instrukcji o pasterskiej posłudze biskupów *Ecclesiae Imago* biskup powinien dbać o przepojenie społeczności diecezjalnej wrażliwością apostołską. Troszcząc się o przygotowanie duchowe, techniczne i organizacyjne osób zaangażowanych w apostołacie na terenie diecezji, umacnia on fundament, na którym może wzrastać dzieło duszpasterstwa ponadparafialnego.

Diecezja powinna troszczyć się nie tylko o rozwój tradycyjnych form ewangelizacji diecezjan, ale także uaktywniać lub tworzyć formy nowe, w tym także formy duszpasterstwa ponadparafialnego. Powinna również wyko-

²⁷ Zob. B. D r e y e r, *Theologische Aspekte diner diözesanen Pastoral*, LS 16(1965), H. 1, s. 116-117.

rzystać wszystkie dostępne środki, metody i formy duszpasterstwa, aby diecezjanie, dzieci i młodzież „wchodzili do społeczności ludzkiej jako prawdziwi chrześcijanie, stający się zaczynem doskonalszego życia, wspólnoty i apostołatu”²⁸ W tym celu diecezja powinna zatroszczyć się o uczelnię teologiczną lub przynajmniej o specjalne kursy przygotowujące nauczycieli do nauczania religii w szkołach. Powinna także zadbać o rozwój duszpasterstwa prowadzonego na uniwersytetach, wyższych uczelniach i szkołach teologicznych dla świeckich²⁹ Wszystkie te inicjatywy duszpasterskie mają zmierzać do tego, „aby formacja religijna dorównywała formacji świeckiej i aby można było sprawy i czyny ludzi oświecić światłem chrześcijańskim”³⁰

Diecezja – według instrukcji *Ecclesiae Imago*, w trosce o podnoszenie poziomu świadomości i formacji religijnej wiernych powinna wykorzystać dostępne środki masowego przekazu. Do diecezji należy także troska o organizowanie kursów teologicznych i kursów kultury religijnej dla świeckich dla jednej lub więcej diecezji. Mogą być także organizowane dla diecezjan różnych kategorii zawodowych i społecznych periodyczne kursy katechetyczne z zastosowaniem różnych form przekazu³¹.

Ważnym zadaniem diecezji jest popieranie i rozwijanie dzieł, stowarzyszeń i instytucji służących ugruntowywaniu sprawiedliwości społecznej. Wymaga to współpracy z instytucjami już istniejącymi, które za cel mają jej wprowadzanie. Działalność kościelna na tym polu powinna mieć charakter religijny i moralny. Inicjatywy Kościoła powinny uczyć ludzi prowadzić życie zgodne z ewangelicznymi zasadami moralności osobistej i społecznej, czego wyrazem jest chrześcijańskie świadectwo życia³².

Problemy społeczeństwa nowoczesnego i pluralistycznego, jak: narkomania, choroby psychiczne, AIDS, bezrobocie, migracje, zagubienie ideologiczne itd. wskazują na potrzebę poszukiwania na poziomie diecezjalnym nowych form apostołatu i miłości społecznej. W tym celu diecezja może rozwijać posługę społeczną w biednych dzielnicach miast i we wsiach, więzieniach, zakładach pracy i potrzebujących rodzinach. Tę posługę społeczną można realizować w

²⁸ *Directorium de pastorali ministerio episcoporum „Ecclesiae Imago”* Wersja polska: *Instrukcja na temat pasterskiej posługi biskupów nr 66*, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, t. VII, z. 1, Warszawa 1975, dalej cyt. EI.

²⁹ EI nr 67-69.

³⁰ Tamże, nr 70.

³¹ Tamże.

³² Tamże, nr 129.

ramach duszpasterstwa ponadparafialnego przez odpowiednio przygotowanych prezbiterów, przedstawicieli zakonów i ludzi świeckich³³.

*

Istnieje nadal potrzeba rozwijania duszpasterstwa masowego, któremu trzeba nadać jednak nową orientację i dostosować do wrażliwości, potrzeb i oczekiwań społeczeństwa pluralistycznego. Równoległe z duszpasterstwem masowym należy rozwijać duszpasterstwo wspólnotowe i indywidualne, zarówno na płaszczyźnie parafialnej, jak i ponadparafialnej. Jest to szczególnie potrzebne w sytuacji, gdy słabością polskiego katolicyzmu jest niedorozwój życia społecznego, słabość myślenia kategoriami wspólnoty oraz brak wymiany myśli i współpracy między wiernymi i duchowieństwem oraz między istniejącymi ruchami religijnymi, a duszpasterstwem parafialnym. Zaradzić tym słabościom może w jakiejś mierze rozwój duszpasterstwa ponadparafialnego w ramach dekanatu, dużego miasta oraz diecezji.

EXTRAPAROCHIAL PASTORAL CARE

S u m m a r y

There are some elements which render Polish Catholicism weak. Let us name three of them: underdevelopment of social life, disregard for thinking in terms of fellowship, lack of cooperation between the faithful and the clergy, and also between the current religious movements and parochial pastoral care. We may remedy these drawbacks to a certain extent by developing extraparochial pastoral care at the level of a deanery, big town and diocese. It is necessary for a parish to open to the extraparochial tasks and ministries.

The overriding aim of all the ventures in a deanery should be to build the fellowship of the Church. Thus the dean's ministry should be imbued with the spirit of pastoral care, including his administrative duties.

There is a demand for group pastoral care in big towns. Consequently, pastoral activity should be made more effective, time and energy of the subject of pastoral care should be spared. In the group pastoral care we need urban priests who are

³³ Tamże, nr 128.

specialists. The "urban Church" should cope with the pastoral problems of the whole town and perform those tasks which parishes and deaneries alone are not able to fulfil. It should coordinate pastoral work among particular deaneries and parishes within the town area, and carry out extraparochial and extradeanery tasks. They are, above all, forms of special and specialistic pastoral care.

The diocese should take care not only about the development of traditional forms of the evangelization of the faithful, as well as support or establish new forms. It is an important task of the diocese to include the faithful in the activity on behalf of the introduction of social justice. The diocesan initiatives should teach people how to live in accord with the evangelical principles of personal and social morality, the expression of which is the Christian testimony of life.

Translated by Jan Kłós